

Pessimisme, muligheter eller numismatikens död?

I de to seneste numrene av *Fornvännen* blir numismatikens karakter diskutert av henholdsvis Svein H. Gullbekk (2007) og Nanouschka Myrberg (2007). Begge innleggene tar utgangspunkt i *META* 2005:3, som i sin helhet omhandler numismatikk, samt i mine prøveforelesninger til graden dr. philos. (Risvaag 2006a; 2006b). Både Gullbekk og Myrberg stiller seg kritisk til en del synspunkter som ble fremsatt i mine forelesninger, men er tydelig uenige seg imellom hva numismatikk egentlig er. For Myrberg er numismatikken en selvstendig forskningsgren, mens den for Gullbekk er en hjelpevitenskap. Mitt ståsted er at numismatikken ikke er en disiplin, men en interdisiplinær diskurs. Dette innebærer ikke at jeg forsøker å avlive numismatikken slik Gullbekk anklager meg for (2007, s. 117), eller at jeg har en reduksjonistisk og pessimistisk tilnærming til numismatikken, slik Myrberg synes å mene. Her vil jeg foreløpig slå fast at jeg aldri har hatt noen intensjon om å avlive myntforskningen, men at Gullbekk, Myrberg og jeg åpenbart har ulike oppfatninger om hvorvidt numismatikk faktisk er å regne som en disiplin.

Når Gullbekk anklager meg for å forsøke å avlive numismatikken er det en drøy påstand, og hvor kommer den fra? Fra 1972 har man kunnet ta magistergrad i numismatikk ved Universitetet i Oslo. Tre magisteravhandlinger ble godkjent i tiden 1972–94 (Nordbø 1972; Ingvaldsen 1994; Gullbekk 1994). Ser en nærmere på de tre avhandlingene, samt Ingvaldsens (2002) og Gullbekks (2003) doktoravhandlinger, ville de uten problemer kunne vært innlevert innen disiplinene arkeologi og historie. Jeg har hevdet at magistergraden i numismatikk derfor må betraktes som et sidespor. Det er nok på dette punktet at Gullbekk mistolker mitt ståsted og min intensjon. Dette er ikke et forsøk på å avlive numismatikken, men en et forsøk på å forstå hva numismatikk er. Den numismatiske diskursen er levende og høyst berettiget. Jeg tror imidlertid ikke løsningen for numismatikken er formalisering i universitetsgrader.

Både Gullbekk (2003) og jeg (2006c) har un-

der arbeidet med våre doktoravhandlinger stilt spørsmålet om hvilken fagtradisjon avhandlingene hørte hjemme i: numismatikk, historie, arkeologi, eller litt av hvert? Gullbekk er mest eksplisitt: »I søken etter mer nyansert kunnskap kan man i det store og hele skrive tre slags bøker om norsk mynt i middelalderen. Den første handler om hvor og når og i hvilket omfang mynt ble utgitt, den andre om myntens utbredelse og sirkulasjon. Den tredje tar for seg hvordan folk brukte mynt. Den første boken er numismatisk, den andre mynt- og pengehistorisk, og den tredje handler om sosial og økonomisk historie» (Gullbekk 2003, s. 5). Gullbekk definerer sin egen avhandling til det »mer eller mindre synlige» grenselandet mellom numismatikk, mynthistorie og økonomisk historie. Under Gullbekks disputas ble han konfrontert med dette av førsteopponenten, Kenneth Jonsson, som på sin side anså alle de ovennevnte aspektene, samt Gullbekks avhandling, for å være numismatikk.

Problemstillingen hva numismatikk er og bør være er ikke av ny dato. *Cujus regio ejus religio* – den som hersker i landet, bestemmer også dets religion. I vår sammenheng: den som definerer den faglige tilhørighet, definerer også i stor grad hvilke problemstillinger og metodikk som skal være gjeldende. Definisjonen i Kunnskapsforlagets *Store norske leksikon*: »vitenskapen om mynt og myntvesen, omfatter også myntlignende gjenstander som regnepenger, sjetonger og medaljer. Numismatikk kan også betegne den mer hobbypregede samling av mynter» (Skaare 1985, s. 59), kan kort oppsummeres at numismatikken omfatter alt som omhandler mynt og det som ligner på mynt i form (f.eks. medaljer) og/eller funksjon (f.eks. pengesedler og sjetonger). For å være litt brutal: dette er en alt-og-ingen-ting-definisjon, og er ikke dette et felt som utmerket ville kunne dekkes av historie, arkeologi og kunsthistorie? Hva skiller egentlig numismatikk fra arkeologi eller historie?

I *META* 2005:3 var formålet å »utforska numismatikens förutsättningar och möjligheter, i förhållande till ämnena historia och arkeologi»

(Myrberg 2005, s. 3). En interessant erklæring finnes i det redaksjonelle forordet (s. 1) hvor *META* ser det som en oppgave å speile aktuell forskning innen de mange vitenskapsområder som rommes »under den historiska arkeologins generöst tilltagna paraply». Videre slås det fast at numismatikken befinner seg metodisk i grenselandet mellom disipliner som arkeologi, historie og kunstvitenskap, men er mye mer enn et spesialstudium; at de vitenskapsteoretiske diskusjonene som føres innen numismatikken i dag har mye til felles med de som foregår innen arkeologien; og at spørsmålsstillingene er beslektede og de teoretiske verktøyene er likeartede. Konklusjonen var da at alle forutsetninger finnes for givende diskusjoner og inspirerende »kulturmøter». Det interessante ved redaksjonens formulering er at den i første setning starter med å inkludere numismatikken i den historiske arkeologien, men fortsetter i de neste med å sette den utenfor og altså ser frem til givende og inspirerende diskusjoner og kulturmøter. Så nær, men dog så fjern.

Flere har påpekt myntens særegenhet eller dobbelthet som både fysisk objekt og som tekst. Mynten er en kilde som kan knyttes opp mot både historie og arkeologi. Mynten er imidlertid også bærer av en annen dobbelthet, som betalingsmiddel og verdimåler på den ene siden, og sosialt og politisk symbol på den andre. Christoph Kilger (2005, s. 38) sammenligner historisk arkeologi og numismatikk. Den første plasserer han i et mellomrom mellom disipliner som forsker på materiell kultur (arkeologi) og den tekstsentrerte historieforskningen, den andre i et atskilt rom uten umiddelbar kontakt med nabo-disiplinene. Kilger påpeker at numismatikken som antikvarisk disiplin har sitt utspring i renessansen, og siden den gang har etablert det han hevder er et velavgrenset forskningsrevir opp mot andre historiske disipliner, med egen metodikk og empiri. Mynten kan imidlertid, på linje med andre artefakter, betraktes som en form for materiell kultur, som forekommer i ulike arkeologiske kontekster – et resultat av kulturelt påvirkede handlingsmønstre, vaner og tanker. På den andre siden kan mynten oppfattes som en form for tekst. På bakgrunn av dette mener han at det fins gode forutsetninger for å sette

mynten inn i en videre forskningssammenheng, som berører så vel arkeologiske som historiske problemstillinger. Myntforskningen er altså både innenfor og utenfor på samme tid. På den ene siden er dette utenforskapet strukturelt fundert i en tradisjon med egen metodikk og empiri, på den annen side i kildegruppens immanente tekstuelle og kontekstuelle dobbelthet, og følgelig annerledeshet i forhold til andre arkeologiske eller historiske kilder. Det er også i denne tradisjon Gullbekks og Myrbergs innlegg i *Fornvännen* må leses.

Det faktum at de faglige og strukturelle rammer tidlig ble definert ut fra en kildegruppens tilsynelatende homogenitet har over tid resultert i denne forunderlige annerledesheten: det å ha en fagbetegnelse på studiet av betalingsmidler og det som lignet i form eller funksjon. Etableringen av egne, langvarige litteraturtradisjoner, konferanser og overordnet referanseramme har styrket og verifisert påstander innen disse rammene – og ikke minst styrket bildet av annerledeshet i forhold til historie og arkeologi. Institusjonaliseringen med egne myntkabinett eller forskningsgrupper, med egne forskerstillinger, har ikke bare bidratt til selvforståelsen som numismatikere, men også gitt anledning til at andre historikere eller arkeologer har kunnet avskrive myntforskningen som noe på siden av den virkelige historiske forskningen: noe som primært er interessant hvis man behøver datering fra en arkeologisk utgravning eller en fin bokillustrasjon. Samlet gjør dette at det numismatiske forskningsobjektet blir et diskursivt objekt fremfor en reell størrelse, en institusjonalisert praksis fremfor en arkeologisk eller historisk kilde.

Gullbekk (2007, s. 111–113) gjør rett i å påpeke det problematiske ved at gamle numismatiske institusjoner opphører å eksistere. Det ligger en åpenbar fare i at myntforskningen usynliggjøres ved at institusjonene den har vært knyttet til forsvinner, samt at stillinger ikke videreføres da de ikke lenger kan knyttes til et synlig institusjonelt rasjonale. Hvis dette er konsekvensen, bør det bekymre flere enn oss som forsker på mynt. Jeg er likevel enig med Myrberg (2007) som uttrykker usikkerhet om hvorvidt numismatisk kompetanse er av betydning

for en leder. Imidlertid kan institusjonaliseringen også ses på som et tveegget sverd. På den ene siden gir det et *raison d'être* for opprettholdelsen av den antikvariske virksomheten og forskningen på materialet, men på den andre siden ligger noe av grunnlaget for isoleringen av numismatikken nettopp i den samme institusjonaliseringen.

Men hvis numismatikk er en egen vitenskap, eller til nød en hjelpevitenskap – hva er numismatikkenes særtrekk i forhold til den historiske arkeologien? Studiet av mynt har tradisjonelt vært konsentrert om studiet av mynten som objekt. Dette er ikke et særtrekk ved numismatikken, men har sine klare paralleller i den øvrige arkeologien. Det numismatiske gjenstandsstudiet befinner seg i samme tradisjon som et hvilket som helst annet gjenstandsstudium. Studieobjektene varierer, men tilnærmingen er og blir den tradisjonelle deskriptive virksomhet som har vært bedrevet innen arkeologien i svært lang tid. Studiet av spredningsmønstre for mynt i funn, regionale som lokale, er også sammenfallende med tilsvarende studier av spredningsmønstre for andre arkeologiske gjenstandsgrupper. Mange av de teoretiske utgangspunktene og problemstillingene knyttet til mynt har tradisjonelt også hatt et klart arkeologisk utgangspunkt. Men også historievitenskapens problemstillinger og metoder har vært fremtredene i myntstudiet.

Felles for de problemstillingene og metodene som har vært benyttet i studiet av mynt er at de samlet er hjemmehørende både i historisk og arkeologisk forskning. Derfor finner jeg meg sterkt uenig i Myrbergs påstand at vitenskapen defineres av *kildematerialet*, ikke emnebakgrunn eller metode (Myrberg 2005, s. 4; 2007). Det er en gjentatt påstand at det numismatiske kildematerialet har sine egne forutsetninger og problemstillinger, men som jeg har forsøkt å vise er det kanskje ikke så mye som skiller likevel. Derfor min påstand: numismatikk er ikke en disiplin, men en diskurs, med egen referanseramme, litteratur, konferanser etc. på linje med for eksempel militærhistorie, kirkearkeologi og marin arkeologi eller moderne teknologihistorie. Denne numismatiske diskursen er interdisiplinær. De forskere som er deltagende i den numismatiske diskursen er også samtidig deltagende i større,

overgrepene diskurser vedrørende byfremvekst, internasjonalsisering, handel, politiske institusjoner, sosiale relasjoner og mentalitet i tidligere samfunn. Mynten blir her en viktig kilde på linje med andre kilder. Min konklusjon er at studiet av mynt hører hjemme i en historisk-arkeologisk diskurs – eller sakskompleks om man vil.

Som det bør ha gått frem av min argumentasjon har jeg ingen planer om å gjøre noe forsøk på å avlive numismatikken. Gullbekks (2007, s. 117–118) avslutningskommentar at numismatikken må »sørge for å rekruttere og ivareta kompetanse på høyt faglig nivå. De som bedriver arbeid og studier på numismatisk materiale i fremtiden må åpne opp for andre og nye innfallsvinkler og forskningsmiljøer, og det gjøres best i forskningsbaserte miljøer» har min fulle tilslutning. Men hvordan møter man denne utfordringen? I publikasjonen *Coins and the Archaeologist* (Casey & Reece 1974, s. 1) ble viktigheten av å fastholde sin faglige tilhørighet fremhevet – d.v.s. arkeologi eller numismatikk. Til det vil jeg spørre: hvorfor det? Hvis det skal være viktig, må viktigheten ikke ligge i å være numismatiker, men historiker eller arkeolog og aktivisere myntmaterialet opp mot sine problemstillinger og metoder. Så kan man sende sine resultater og teorier ut i dette historisk-arkeologiske grenselandet eller diskursen. Alternativet er fortsatt isolasjonisme. Illustrerende nok er de eksemplene fra nyere skandinavisk myntforskning som Gullbekk fremhever (2007, s. 116) etter mitt syn nettopp eksempler på en interdisiplinær tilnærming til myntmaterialet: historiske og arkeologiske avhandlinger med mynt som primære kilder.

Med hensyn til de problemstillinger som kan knyttes opp mot materiell kultur vil det være en åpenbar fordel at myntforskningen faktisk blir innlemmet og akseptert under den historiske arkeologiens sjenerøst tiltagende paraply, som *META* så blomstrende uttrykte det. For fortsatt å dvele ved *META* vil jeg påstå at de pågående vitenskapsteoretiske diskusjonene, de teoretiske verktøyene og spørsmålsstillingene ikke bare er beslektede og likeartede, men faktisk samsvarende med det som foregår innen arkeologien. Den numismatiske diskursens disiplinerende effekt ligger dessverre fremdeles som et hinder for

at arkeologene søker seg til denne litteraturen. Selv om problemstillingene, og de teoretiske og metodiske rammene, er de samme som man finner i arkeologi eller historie, klarer man ikke å frigjøre seg fra at si og så er numismatikk, og vi ender opp med å gå rundt oss selv.

Myntens dobbelte rolle som arkeologisk og historisk kilde, med tekstuelle og kontekstuelle sider, og den numismatiske diskursens interdisiplinære karakter, kan utfordre både historikeren og arkeologen. Samlet gjennom studier av mynt i veldokumenterte arkeologiske kontekster og studier av myntens primære og sekundære informasjon kan mynten både som arkeologisk og historisk kilde bidra til å belyse både det handlende mennesket og de politiske og økonomiske rammene som lå som premisser for menneskenes liv. Det er da vi finner forutseningene for givende diskusjoner og inspirerende »kulturmøter». I dette ligger en anerkjennelse av mynten som et nøkkelmateriale til forståelsen av flere sider ved samfunnet i vikingtid, middelalder og tidlig nytid. Med hensyn til det forskningsmessige er det all grunn til å være optimistisk – numismatikken er ikke død, den lever i beste velgående som det den alltid har vært: en interdisiplinær diskurs.

Referanser

- Casey, J. & Reece, R., 1974. *Coins and the Archaeologist*. British Archaeological Reports 4. Oxford.
- Gullbekk, S.H., 1994. *Norges myntvesen i tidlig middelalder: organisering av myntvesenet og myntens funksjon*. Oslo.
- 2003. *Pengevesenets fremvekst og fall i Norge i middelalderen*. Acta Humaniora. Oslo.

- 2007. Numismatikkenes død eller mulighetenes fagfelt? *Fornvännen* 102.
- Ingvaldsen, H., 1994. *Utmyntingen på Kos 366–190 f.kr.* Oslo.
- 2002. *Cos – coinage and society. The chronology and function of a city-state coinage in the Classical and Hellenistic period, c. 390–c.170 BC*. Acta Humaniora. Oslo.
- Kilger, C., 2005. På jakt etter människorna bakom mynten. Tolkningsmuligheter inom det numismatiske och historisk-arkeologiska forskningsfältet. *META* 2005:3. Lund.
- Myrberg, N., 2005. Numismatik mellan historia och arkeologi. Introduktion och pulstagnning. *META* 2005:3. Lund.
- 2007. Mynt och möjligheter. *Fornvännen* 102.
- Nordbø, J.H., 1972. *Utmyntningen på Knidos, 394 f.Kr. – ca. 210 e.Kr.* Oslo.
- Risvaag, J.A., 2006a. *Mellom alle stoler? Numismatikk og de historievitenskapelige disiplinene*. Provedforelesning over selvvalgt tema for graden dr. philos. ved Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet, 30.11, 2007. Upublisert.
- 2006b. *Mynt som arkeologisk kildemateriale: Praksis samt nye muligheter innen metode og teori*. Provedforelesning over oppgitt tema for graden dr. philos. ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 30.11, 2007. Upublisert.
- 2006c. *Mynt og by. Myntens rolle i Trondheim by i perioden ca. 1000–1630, belyst gjennom myntfunn og utmynting*. Trondheim.
- Skaare, K., 1985. Numismatikk. *Store norske leksikon*, bind 9. Oslo.

Jon Anders Risvaag

Vitenskapsmuseet

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

NO-7491 Trondheim

jon.risvaag@vm.ntnu.no